

**PRENATAL DÖNEMDEKİ KADINLARIN SAĞLIK DAVRANIŞLARININ
KÜLTÜREL YAKLAŞIMLA İRDELENMESİ***
**Investigation of Women's Health Behaviours According to Cultural
Approach in Prenatal Period**

Emel TAŞÇI DURAN**

Abstract

The purpose of the research, which is done with an Ethnonursing Research Method as an ethnographic approach, is to examine the health behavior of women, concerning prenatal period with a cultural approach, and to convey relations between health behavior and culture. In this study, purposeful sampling was used and a sampling group was formed by 19 pregnant women in total. In the study, all data were collected from "Information Forms" that have introductory information belongs to women and semi-configured Interview Forms. All interviews with women were done face to face by using deeply interviewing technique. Differences between groups for perceiving of culture and transfer of culture, for perceptions subject and behavioral differences theme, cultural structures, behaviors, and attitudes and impact of these diversities on life and health of pregnant women were exposed.

Keywords: Etnonursing, Health behaviours, Qualitative, Woman

Özet

Etnografik bir yaklaşım olan Ethnonursing araştırma yöntemi ile yapılan çalışmanın amacı, kadınların prenatal döneme ilişkin sağlık davranışlarının kültürel yaklaşımla irdelenmesi, sağlık davranışları ve kültürleri arasındaki bağlantıyı açığa çıkarmaktır. Bu çalışmada amaçlı örnekleme kullanılmış olup toplam 19 gebe kadın örnekleme grubunu oluşturmuştur. Araştırmada veriler kadınlara ait tanıtıcı bilgilerin olduğu bir "Bilgi Formu" ve yarı yapılandırılmış "Görüşme Formu" ile toplanmıştır. Kadınlara yapılan görüşmeler derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yüz yüze yapılmıştır. Gruplar arasında geleneklerin algılanması ve gelenek aktarımı, algılar konusunda ve davranışsal değişiklikler temasında kültür yapılarında, davranışlarda ve tutumlarda farklılıkların olduğu ve bu farklılıkların gebe kadınların yaşamı ve sağlığı üzerindeki farklı etkileri olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Etnonursing, Sağlık davranışları, Niteliksel, Kadın

* Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Doktora Tezi Danışman: Prof. Dr. Ümran SEVİL, İkinci Danışman: Doç.Dr. Hale OKÇAY

** Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Giriş

Gebelik ve doğum, çeşitli kültürel kalıplar tarafından yönetilmektedir (Brathwaite vd 2004). Dünyanın birçok bölgesinde doğum, normal olarak görülmektedir. Buna göre aile üyeleri ve tıbbi olmayan uygulayıcılarla desteklenmektedir (Brathwaite, 2004; Essen, 2000). Türk toplumunda çocuk, ekonomik, psikolojik ve sosyal boyutları olan bir unsurdur. Doğum, kadının çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak, yüzlerce adet, gelenek, görenek, inanç, töre ve tören tarafından yönetilmektedir (Taşpınar, 1998: 12). Gelenek ve göreneklerin aile yoluyla aktarıldığı düşünülürse, aile, kişinin sağlığını bozan değişik etmenlerin hazırlayıcısı olarak da rol oynayabilmektedir (Özçelik, 1997; Burk, 1995). Bu gelenek ve adetlerle birlikte gebelikte yanlış sağlık davranışları oluşabilmekte ve anne ölümlerinin nedeni olabilmektedir (Brathwaite vd., 2004). Araştırmanın yapılması, Türkiye’de farklı kültürel gruplar arasında gebelikteki sağlık davranışlarının nasıl farklılaştığı ve bu davranışlar hakkında bilgi sağlanması ve bu bilgiler ışığında sağlık bakımının verilmesi açısından önemlidir.

Amaç

Bu araştırma, Kızılay Aile Sağlık Merkezi bölgesindeki kadınların prenatal döneme ilişkin sağlık davranışlarının transkültürel yaklaşımla irdelenmesi, sağlık davranışları ve kültürleri arasındaki bağlantıyı transkültürel yaklaşım ile açığa çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma “Kültür Bakım Farklılığı ve Evrenselliği Teorisi” *“Theory of Culture Care Diversity and Universality”* ile kavramsallaştırılmıştır (Leininger, 2002: 189). Çalışmada, bakımı etkileyen, etnik geçmişi, dil, din/spirituality, teknoloji, aile bağları/sosyal kültürel değerler, yaşam biçimi, ekonomi ve eğitim gibi faktörleri içeren kültürel içerikleri incelemek amacıyla *The Sunrise Modeli* kullanılmıştır. (Sunrise modeli kişilerin sağlık ihtiyaçlarını belirlemede değerli bir rehberdir (Leininger, 2002: 189).

Yöntem

Bu çalışmada kalitatif *ethnonursing* metodu kullanılmıştır. Araştırma; İzmir/Bornova Toplum Sağlığı Merkezi’ne bağlı Kızılay Sağlık Merkezi bölgesinde yapılmıştır. Araştırma verileri Kasım 2007- Ağustos 2008 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmanın evrenini 15–49 yaş grubundaki prenatal dönemde olan gebe kadınlar oluşturmuştur. Araştırmada bölgenin göç dağılımına bakılmış olup, göç edilen bölge olarak yoğun olan ve karşılaştırma yapılması için, memleketi Kars, Ağrı ve İzmir/Manisa olan kadınların örneklem grubunu oluşturmasına karar verilmiştir. Örnekleme dâhil edilme sınırları içinde kendisine ulaşılabilen ve araştırmaya katılmayı kabul eden gebe kadınlar olmak üzere toplam 19 kişi araştırma kapsamına alınmıştır. Veri toplama aracı kadınlara ait tanıtıcı bilgilerin olduğu bir “Bilgi Formu” yarı yapılandırılmış “Görüşme Formu” olarak iki bölümden oluşmaktadır. Görüşme soruları, Sunrise

Modeli'nin öğeleri doğrultusunda, araştırmacının yöntemi ve amacına yönelik, uygun literatür doğrultusunda araştırmacı tarafından oluşturulmuştur (Davis, 2001; Hung, 2001; Korcun, 2008; Özvarış, 2009; Türkdoğan, 1991; Vonderheid 2003; Willis, 1999). Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak yüz yüze görüşme yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde araştırmacı ile birlikte dört uzman görüşü alınmıştır. *Doç. Dr. Hale Okçay* tarafından görüşmelerin yazılı dokümanları incelenmiş, sosyolojik değerlendirmeler yapılmıştır.

Bulgular

Kadınların yaş ortalaması 33.00 ± 6.37 'dir. Kadınların dördü Kars'lı, sekizi Ağrı'lı ve yedisi İzmir/Manisa'lıdır. Değerlendirmeler sonucu dört tema saptanmış, bunlara ait alt temalar oluşturulmuştur. Bu ana temalar, Aile, sosyal öğrenme-gelenek aktarımı, algılar, davranışsal değişikliklerdir.

Aile

İzmir/Manisa ve Kars grubunda kadınların çoğu ailede demokratik bir yapıya sahip olduklarını ifade eden cümleler belirtmişlerdir. Ağrı grubunda kadınlardan çoğunun ailede ataerkil yapı özelliğine sahip bir yapıda olduğu ve kadınların aile büyükleri tarafından baskı altında tutulduklarını gösteren ifadeler yer vermişlerdir. Bu kadınlar geniş aile yapısına sahip kadınlardır. *Daha çok kayınvalide görüşlerine önem veriliyor... Mesela bir yere gidecek olduğum zaman muhakkak hepsinin izni ve haberi olacak (A5).*

Ailede Değerler

Bu bölümde ailede değer sistemiyle ilişkili olarak bazı kalıpların olduğu, bazı değerlerin sürdürümü ile ilgili tutum ve davranışların gösterildiği ortaya çıkmıştır.

Aile Dinamikleri

İzmir/Manisa ve Kars grubunda kadınlar bağımsız olduklarından bahsederken, Ağrı grubunda, genelde sağlıksız aile fonksiyonlarından olan bağımlılıktan bahsedilmiştir. *Sağlık ocağına bile gidemiyorum. Hastaneye eşimle ya da eşimin ailesiyle gidiyorum... Gelirimizde onlara bağlı...(A5).*

Ağrı grubunda kadınlardan biri aile ve diğer insanlar arasında etnik bir iletişimin varlığı ve bu iletişimin sağlığa etkilerine dair ifadeler yer vermiştir. *Türkçe yok fazla gençler arasında konuşurduk. Daha çok eşimle bile Kürtçe konuşuruz. Bilmiyolarda. Türkçe konuşursak Kürtlüklerini kaybetmişlerde Türkçe konuşuyolar diye ayıplarlardı. Anlamadıkları için sevmiyolar. Türkçe bilmeyen kadınlar hastalandığında yanında Türkçe konuşan biri gidecek. Bikere*

doktora gitmiştim. Bir gelin gelmiş kayınpederi ve kayınvalidesi ile birlikte. Heralde Türkçe'side yoktu. Kaynanada Türkçeyi bilmiyo. Doktor soruyo şişmesi(ödem) varmı diyo gelin Türkçe konuşamıyo kayınvalidesinin yanında. Sekiz aylık hamile durumu kötüydü (A3).

Sosyal Öğrenme-Gelenek Aktarımı

Diğer gruplarda gelenek aktarımı fazla dikkati çekmezken, Ağrı grubunda bazı kadınlar nesilden nesile geçen bazı geleneklerin aktarımı ile ilgili ifadelerde bulunmuşlardır. Bazı toplum kuralları gelenekler aracılığı ile kuşaktan kuşağa geçmektedir. *Bizde adet çok farklı. Bizde mesela kaynanayla birlikte oturulur saygıda kusur edilmez.... (A1). Biz doğu(Doğu Anadolu) tarafı evde doğum yaparlar (A2).*

Algılar

Sağlık algısı

Ağrı grubunda bazı kadınlar dinin sağlık üzerinde nasıl etki gösterebileceği konusunda bazı ifadeler belirtmişlerdir. *Ramazan çıkısın gitmeyi düşünüyorum sağlık ocağına (A6).*

Gebelik algısı

İzmir/Manisa grubundaki kadınlarda kürtaj yaptırmaya yönelik dinsel bir takım etkilerin olduğu ve kürtajın günah olacağı gibi düşüncelerin var olduğu görülmektedir. Aynı düşünceler Ağrı grubundaki kadınlar arasında da yaygındır. *Aldırmayı düşünüyordum(bebeği) ama cesaret edemedim birde, bana göre çok günah çocuk aldırmak onun canına kıymak çok günah (17). Sağlık ocağına gittim aldırmayı düşündüm eşim izin vermedi. Günahtır dedi öbür dünyada(ölümden sonraki hayat) çiğ çiğ yediriyorlarmış diye (A4).*

Ağrı grubundaki kadınların kendi kültürlerinde belki de gebeliğin normal algılanmasına bağlı olarak, gebe kadının normal günlük ve ağır sayılabilecek işlerine devam edebileceği düşünülerek herhangi bir rolden muaf tutulmadığı belirtilmiştir. *Doğulu olduğumuz için bizim daha farklı. Köyde hamilelerde iş yapar. Ben oğlana hamile iken kaynanamların hayvanları vardı onlara falan bakıyodum. Oturamazdık. Hizmetini devam ettircen (A2).*

Sağlık Görevlilerini ve Kontrolleri Algılama

Diğer iki grupta gebe kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinde aile büyüklerinin etkisi bulunmazken, Ağrı grubundaki kadınlardan bazılarının kültürlerinde gebelik süresince sağlık hizmeti alma ile ilgili olumsuz tutum olduğu ve gebe kadınların sağlık hizmeti almalarında engel teşkil ettiği görülmektedir. Ataerkil aile yapısının kuralları gereği gelin olarak gebe kadınlar, ancak aile büyükleri izin verdiği takdirde sağlık hizmetine ulaşabilmektedirler.

Hastane dışında bir yere gidemiyorum. Sağlık ocağına bile gidemiyorum (A5).(eşin ailesi birlikte yaşam mevcut).

Davranışsal Değişiklikler

Beslenme

Bir topluluğun yiyecek ve beslenme tarzları ile o topluluğun inanç ve değerleri arasında yakın bir ilişki vardır. Ağrı grubu dışında Manisa/Izmir ve Kars grubundaki kadınlar genelde sebze ağırlıklı beslenmeye çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Bazı kültürel ve dinsel inanışlar sağlık davranışlarına ve yaşam biçimine zarar verebilir. Bunlardan biri de İslam toplumunda gebe kadının oruç tutması gibi örneklerdir. Sadece Ağrı grubundaki kadınların bazıları gebeliklerinde oruç tutma davranışını yaptıklarına dair ifadelere değerlendirmelerinde yer vermişlerdir. *Oruç tutuyorum(A6). Oruç 15 gün tuttum. Bir gün tuttum bir gün tutmadım (A8).*

Doğuma Yönelik Düşünceler ve Uygulamalar

Ağrı grubundaki kadınlar kültürlerinde evde doğum yapmanın yaygın olduğunu ve köyün yaşlı kadınlarının doğumları yaptırdıklarını belirtmektedirler. Genelde kadınlar, aile büyüklerinin, hastanede doğum yapmamaları için gebe kadınları korkuttuklarını belirtmektedirler. *Çevreden korkutan vardı. Çok bastırırlar karnına diye... çok korkuttular...(A2). Evde çoğunlukla büyük kadınlar yaptırır. Ananem, babannem yaptırırlardı. Büyükler bırakmıyo, bebeği, kadını mağfederler diye. İstemiyolar büyükler(hastanede doğum yapmayı). Evde olsun derler. Kaynanam sekiz tane doğurmuş hep evde (A4).*

Öneriler

Kadınların doğru sağlık davranışı geliştirmede iyi bir eğitim gereksinimi olduğu ve bu eğitimin ailesel ve kültürel özellikleri dikkate alınarak yapılması, etnik iletişimin sürdürüldüğü ailelere yönelik, bölgede hakim olan dili konuşan ve Türkçe bilen bir kişinin çevirmen olarak sağlık merkezlerinde görevlendirilmesi, kültürden olumsuz yönde etkilenen aileler ve gebe kadınlara yönelik aileleri içine alacak şekilde ev ortamlarında bakım verilmesi, sağlık profesyoneline yönelik olumsuz tutumların iyileştirilmesi için yanlış inanç ve düşüncelere yönelik bu kişilerin uygun biçimlerde bilinçlendirilmesi ve sağlıklı hizmet almaya özendirilmesi, Ağrı grubunda kültürel olarak evde doğum yapma yaygın olduğundan dolayı, evde doğum yapmanın kadınlar ve çocuklar üzerindeki zararları konusunda bilgilendirme toplantıları yapılması, sağlığı etkileyen bazı dinsel konularda doğru bilgilerin din adamları tarafından verilebilmesi için bölgede bilgilendirme toplantılarının yapılması ve medyada bu konuda din adamlarının açıklamalar yapması, aile sağlık merkezi çalışanlarına kültüre dayalı bütüncül hemşirelik/ebelik yaklaşımı konularında hizmet içi eğitimlerin yapılması önerilebilir.

Kaynaklar

- BRATHWAITE, C. A., Williams, C. C., 2004, "Childbirth Experiences of Profesonal Chinese Canadian Women", *JOGNN*, 33(6):748–55.
- BURK, M.E., Wieser, P. C., Keegan, L., 1995, "Cultural Belief and Health Behaviors of Pregnant Mexican-American Women: Implications for Primary Care", *Advances in Nursing Science (ANS)*. 17(4):37–52.
- DAVIS R. E., 2001, "Postpartum Experience for Southeast Asian Women in the United States", *Am J Matern Child Nurs.*, 26(4):208–13.
- ESSEN, B., Johnsdotter S., Hovellius B. et al., 2000, "Qualitative Study of Pregnancy and Childbirth Experiences in Somalian Women Resident in Sweden" *British Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 107: 1507-12.
- HUNG, P., 2001, "Traditional Chinese Customs and Practices for the Postnatal Care of Chinese Mothers", *Complementary Therapies in Nursing & Midwifery*, 7: 202-06.
- KORCUN, C., Keçeli, M., Şanlı, G. "Türkiye'de Göç Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dan Göç Hareketleri", mimoza.marmara.edu.tr/~mtekece/eco272/icgoc.pdf. Erişim tarihi: 23.1.2008.
- LEININGER, M., 2002, "Culture Care Theory: A Major Contribution to Advance Transcultural Nursing Knowledge and Practice", *Journal of Transcultural Nursing*, 13(3):189-92.
- ÖZÇELİK, N., 1997, "Kentleşme Sürecinde Kadının Sağlık Eğilimleri", II. Ulusal Sosyoloji Kongresi Bildiri Kitabı, 20-22 Kasım 1996. Ankara, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- ÖZVARIŞ, Ş. B., Akın, A. Türkiye'de Doğum Öncesi Bakım Hizmetlerinden Yararlanma.www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/turkiyede_dogum_onesi.pdf - Erişim Tarihi: 20.4.2009.
- TAŞPINAR, A., 1998, "15–49 Yaş Evli Kadınların Gebeliğe ve Aile Planlamasına İlişkin Geleneksel Uygulamalarının İncelenmesi" E.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, s. 12-36.
- TÜRKDOĞAN, O., 1991, *Doğu Anadolu'da Ana-Çocuk Bakımı İle İlgili Kültür Kalıpları*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları, Ankara, Kılıçaslan matbaacılık.
- VONDERHEID, S.C., Montgomery, K.S., Norr, K.F., 2003, Etnicity and Prenatal Health Promotion Content, *Western Journal of Nursing Research*, 25(4):388-04.
- WILLIS, O., 1999, Culturally Competent Nursing Care During The Perinatal Period, *J Perinat Neonat Nurs*, 13(3):45–59.